

# Hytaý türk(men)ler

## çeşmelerinde

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Hytaý çeşmelerinde türk(men)ler ÇİN KAYNAKLARINDA TÜRKLER

Önceki yazılarımızda da belirttiğimiz gibi Türkler hakkında bilgi Çin, Bizans, Arap, Rus ve diğer tarihi kaynaklarda yer almaktadır. Çin kaynaklarındaki veriler çok eski ve gerçek olduğu için çok değerlidir. Ama Türkçe sözcüklerin Çince telaffuzu ve transkripsiyonu belirli zorluklara neden olmaktadır. Çince yazılmış Türkçe sözcüklerin gerçek transkripsiyonunu bulma zorluğu Çincesi iyi olan uzmanlar tarafından da bilinmektedir. Bu nedenle bu makaleyi yazma amacımızın Çin tarihi kaynaklarının bazı özelliklerine vurgu yapmak olduğunu belirtmeliyiz.

Eski çağlardan beri Çin'de tarih biliminin gelişmesine özen gösteriliyordu. Tarih bilinci milletin vicdanı sayılıyordu ve en ünlü imparatorların şöhreti vakayiname yazarının eserine bağlıydı. Çoğu zaman imparatorlar gelecek kuşaklara iyi gözükmek isteğiyle vakayiname yazarlarını memnun etmeye çalışırdılar.

Geleneklere göre hanedan vakayinamesi hanedanın hükümlanlığı sona erdikten sonra yazılıyordu. Tarihi olayların yazılmasının devlet ciddiyeti göz önünde bulundurularak yazarların siyasi görüşlerinden kuşku duyulacak hususların olmamasına dikkat ediliyordu. Bu söylediklerimizden belli oluyor ki Çin tarih kayıtları devlet siparişiyle yazılıyordu. Bu da yazılan tarihi bilgilerde kasıt olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle araştırmacının öncelikli amacının gerçek olayların değiştirilmesinin nedenini tespit etmek olduğu aşikârdır. Çin'in yüceltilmesi, onun öneminin ve askeri başarılarının abartılarak yazılması tarihçinin görevleri arasındaydı ve bu

husus araştırmacının dikkatli olmasını gerektirmektedir. Bunun aksine Çinlilerin yenilgisi ve başarısızlığını betimleyen bilgiler küçültölüyor, önemsiz duruma getiriliyordu. Bu nedenle onlara şartlı olarak güvenilmelidir. Orduların sayısı yabancı veya yerli olmasına bakmaksızın artırılıyordu. Bunu yaparken yuvarlak rakamlara başvuruluyordu: 100.000, 300.000, 1000.000 vesaire. Bunlar gerçek rakamlar değil, sadece ifade şeklidir. Aynen Türkçede “kıyamet kadar”, “kum gibi” deyimleri gibi (Gumilyov, 1960: 60).

Çin kaynaklarında rakamların sürekli abartılması rastlantı değildir. Rakamlar belli bir kurala göre abartılıyordu. Bu kuralı şöyle açıklamak mümkündür. 10.000 kişi derken yazdıkları abartısız gerçektir. Çünkü eski Çinliler için 10.000 rakamı “oldukça fazla” anlamına gelmektedir. Yani bunun ötesi çağdaş anlamda sonsuzluktur. Dolayısıyla 10.000 sayısının üstü, sayılması olanaksız anlamına gelmektedir. Her hangi bir ordunun sayısını belirlerken 10.000 rakamının üzerinden onu ikiye veya dörde çarparak yazıyorlardı (Gumilyov, 1960: 60).

Çinliler soyut düşünme tarzına meyilli insanlardır. Ordunun sayısını yazdıkları zaman onların ilgisini çeken husus ordunun gücüdür. Gücün sayıyla pek orantılı olmadığı düşünölürse orduların savaş becerisi aynı değildir. Bu duruma bir de kendi ülkesinin askerinin savaş becerisini öven tarihçinin gururunu eklemek de doğru olurdu. Diğer taraftan Türk boyları, özellikle Hunların askerinden korkma duygusu Hun askerlerinin savaş becerisini abartarak yazmaya sevk ediyordu. Bu nedenle Çin ve Türk ordularının sayısının abartılmış olduğunu düşünölürüz. Gasp edilen ganimetler konusundaki rakamlar Çin subaylarının raporlarından alınmıştır ve doğru olduğu belirlenmiştir. Çünkü ganimeti alan ve sayan sivil memurlar idi.

Göçebe halkların yaşamı konusundaki bilgiler Çin istihbaratı tarafından verilirdi. Bu bilgilerin doğruluğu tartışılmazdır. Ama maalesef bu bilgiler yetersizdir, çünkü istihbarat

elemanlarını ilgilendiren sadece askerin dövüş kabiliyetiydi. Halkların kültürü, dini, gelenekleri birkaç cümleyle geçirilirdi.

Araştırmalarımız için büyük önem arz eden gerçek belgelerdir. Bunlar devlet kurumlarında yapılan sunumlar, mektuplar, raporlardır. Bu belgeler çoğu zaman tam olarak, bazen ise kısaltılarak yazılıyordu.

Çin tarihçileri tarafından olayların araştırılması, genelde sınırlıdır ve tarihi şahsiyetlerin iradesi, kişiliğine bağlıdır. Halk kitlelerinin rolü ise gözden kaçırılmaktadır. Göçebe halkların komutan ve önderlerinin yaşamı gayri ihtiyari olarak Çin aristokratlarının yaşam tarzı gibi betimlenmekte idi.

Çin tarihçileri arasında Sıma Tsyen önemli yer tutmaktadır. O, İ.Ö. II yüzyılda yaşamını sürdürmüştür. En ünlü eseri “Tarih Notları”dır. Bu ünlü tarihçi Çin’e komşu olan kabilelerin, özellikle Hunların Han devletiyle yaptıkları savaşları inceler. Konfüçyüs’ün çizgisinde yürüyen diğer bir tarihçi Ban Gu da Han sülalesi konusunda “Büyük Han Sülalesi Tarihi” başlıklı bir eser yazmış, ama bitirememiştir.

Türkler konusunda kaynak sayılabilecek diğer bir kitap ise Güney Çinli bir bilim adamı olan Fan Hua’dır. Onun “Küçük Han Sülalesi Tarihi” eseri İ.S. V yüzyılda yazılmıştır. Bahsi geçen eserler Doğu Hunlarının tarihini öğrenmek açısından çok değerlidirler.

Türklerle ilgili Çin kaynaklarını kullanırken dikkate alınması gereken bir husus da eski Türk boylarıyla Çin hükümdarlarının ve dolayısıyla halkların uyumsuzluğudur. Tan hanedanının Çin, Türk ve geniş Avrasya’nın diğer boylarını birleştirme çabası sonuç vermedi ve Tan hanedanının çökmesine neden oldu. Ünlü Rus tarihçisi Gumilyov’un yazdığı gibi Çinliler yabancı dinlerle değil, kendi soylarından olmayan insanlarla mücadele ediyorlardı. Bu nedenle Çin ideolojisi Çin Seddi’ni aşamadı.

Merkezi Asya'nın tüm halkları Çin kültürünü benimsemedi (Gumilyov, 1990: 188).

Hunların ve diğer Türk boylarının kendilerine özgü ideolojik sistemi vardı ve bu sistem Çinlilerin ideolojisine tamamen ters idi. Asya'da inanç sistemleri değiştiği dönemde göçebeler, kültürü ve dünya görüşünü Çin'den değil, Batıdan aldılar. Uygurlar İran'dan Manihaizm'i, diğer göçebe halklar Suriye'den Hristiyanlığı, Arabistan'dan İslam'ı, Tibet'ten ise Budizm'i benimsediler. Çin'den sadece ipeği, Çini kapları aldılar. Çinliler ve Büyük Çölün göçebeleri o kadar farklıydılar ki, bir birilerinin kültürlerini kabul etmiyorlardı. Mesele siyasetle veya ekonomiyle ilintili değildi, sorun etnik uyumsuzluktaaydı ve bu da insanların davranışlarını etkiliyordu. Çinlilerin ve göçebelerin davranışları o kadar farklıydı ki onlar karşılıklı ilişki için hiç bir neden bulamıyorlardı, neden bile aramıyorlardı. İlişkileri anlamsız buluyorlardı. Yaşam tarzlarındaki fark bu sonucu doğurmuştu.

Çinliler süt ürünlerini kullanmıyorlardı. Göçebelerin en önemli besin kaynağı süttü. Çinlilerin süte olan nefreti göçebeler tarafından anlaşılamıyordu ve karşılıklı anlaşmazlık doğuruyordu.

Çinli için babasının tüm eşleri kaç olursa olsun, onun annesiydi. Hunlar ve Türkler için ise anne tekti, babasının cariyeleri ise onların arkadaşlarıydı. Abisinin dul eşi Türkün eşi oluyordu, duyguları hesaba katmadan ona bakmak, yaşamını temin etmek zorundaydı.

Çin'de o dönem bayanların çocuk doğurmak ve büyütmek dışında başka hakları yoktu. Büyük Çölde ise bayanlar evin sahibiydi, evin tüm işlerini yapıyordu. Erkeğin sadece bir silahı vardı, çünkü savaşta ölmek onun görevleri arasındaydı.

Çin ordusunda mutlaka ihbarcı kadroları vardı. Çin ordusunda görev yapan Türkler ise onlardan nefret eder, açığa çıkarıp

öldürerdiler. İki büyük süper etnik kökenden olan insanlar yan yana yaşamlarını sürdüremiyorlardı.

Çinlilerle barış içerisinde, ayrı yaşamak gerekmekteydi. Ona göre yok ki Çinliler kötü insanlar idiler ve yahut Çin hükümdarları despot idiler. Yalnız ona göre ki Çinlilerle bir arada yaşamak için Çinli olmak gerekirdi. Bu o demekti ki, göçebe halklar atalarından miras kalan gelenekleri unutmak, yaşam tarzını ve kültürünü, etik kuralları ve güzellik anlayışını yitirmek zorundaydılar. Onların yerine Çin'de bin yıllardır süre gelen gelenekleri kabul etmek, Çinliler için doğru olanı yapmak zorundaydılar. Çinlilerin etnik psikolojisi böyleydi.

Etnogenetik patlamanın uyuşukluğu geçtikten sonra Çinliler dürüst, çalışkan, hoş insanlara dönüştüler. XVIII yüzyılda bilim adamları onları öyle tanıdılar.

Tüm bu yazdıklarımızdan sonra tarihi perspektif açısından iki sonuca varabiliriz. Birincisi; araştırdığımız dönemde Çinlilerin barışçıl siyaset yürüttüğünü söyleyemeyiz. Onların barış isteği savaştaki başarısızlıkları ve yabancı işgale uğramaları sonucundaki mecburiyetten ireli gelirdi, milli psikolojik yapılarından değil. Çin güç kazandığı zaman topraklarını genişletmeğe başlıyordu. Tabii Çin'de çok eski dönemlerde işkâlcı savaşımlara karşı olan insanlar vardı. Ama iktidar mensupları onları pek dinlemiyorlardı ve komşu halklarla savaşlar Çin dış siyasetinde 3000 yıl önemli yer tuttu. İkincisi; Türklerin, Moğolların, Mançu-Tungusların Çinlilere yakın halklar olduklarını kanıtlayacak hiçbir bulgu yoktu. Onların kültürü, yaşam tarzı, dilleri ve kökeni tamamen farklı idi. Tarihi düzenlilik ise Çinlileri ve göçebe halkları düşman yapmıştı. Büyük Çin Seddi boyunca 2000 yıl devam eden savaşlarda Hunlar, Türkler, daha sonra Moğollar kendi topraklarını güçlü, çok sayılı, kurnaz, acımasız, iyi silahlanmış düşmandan korumak zorunda kalmışlardı. Hiç de tesadüfi değildir ki Türk ve Moğolların Büyük Çin Seddi boyunca Çinlilerle melezleme siyaseti de sonuç vermemişti. Bu

halklar her hangi bir yolla da olsa birleşmek için çok farklıydılar. Çin kaynaklarında Hunlar ve diğer Türk boyları konusunda bilgiler söylediklerimiz açısından değerlendirilmelidir.

Bu söylediklerimizden Çinlilerin neden Avrupa'ya doğru ilerleyemedikleri anlaşılıyor. İ.Ö. III yüzyılda Tsin sülalesinin ilk imparatoru ŞiHuandi döneminde Çin ordusu Hunların ordusunun 20 misli kadardı. Tan sülalesinin ordusu da Türk hakanlığının ordusuyla kıyaslandığında tahminen aynı rakama ulaşıyordu. Donanımları ise Roma ordusundan çok daha üstün idi. Bununla beraber Güzey Çin iki defa Sibiryaya ve Uzak Doğu halkları tarafından zapt edilmişti. Tarım ülkesi olan Çin'in ekonomisi hayvancılıkla uğraşan Hun hakanlığının ekonomisinden çok daha gelişmişti. Tan dönemi kültürü dünya kültürünün doruk noktasındaydı. Bazı bilim adamları bu dönemi "Çin Rönesans'ı" diye adlandırıyorlar. Ama Çinlilerin komşu halkları küçümsemesi, Çin saraylarındaki entrikalar, ülkenin maruz kaldığı iç savaşlar Çin kültürünün batıya ulaşmasının önünü kesti. Eski çağda Çin yekpare bir ülke değildi. Etnik gruplar arasındaki çelişkiler ülkeyi parçalıyordu. Çinliler Han ve Tan imparatorlukları dönemlerinde sık sık kendi ırklarından olan vatandaşlara ve az sayılı etnik gruplara silah doğrultur, iç savaşlarda yığınla ölümlere neden olurdular.

Diğer taraftan Çin tarihçileri Sıma Tsyen, Ban Gu ve diğerleri Hunlar hakkında büyük saygıyla olumlu bilgiler veriyorlardı. Hunların geleneklerine bağlı, yabancı kültürleri kavrama yeteneği olan, yüksek zeka sahibi insanların var olduğu bir halk olduklarını önemle vurguluyorlardı (Gumilyov, 1990: 82).

Tüm bu anlattıklarımızdan sonra Eski ve Orta Çağlarda yazılmış kaynaklardan nasıl doğru bilgi ala biliriz sorusuna yönelmemizde yarar vardır. O dönem yazarlarının elinde olan olanakları göz önünde bulundurursak kaynaklara eleştirel yaklaşımın doğru olduğu akla gelmektedir. Söylediklerimiz onları suçlamak için değil, olayları doğru anlamak çabası

nedeniyledir. Eleştirmek istediğimiz XX yüzyılın kaynak uzmanlarıdır. Çünkü onların fikrinde eski kaynağın iyi bir çevirisi onu doğru anlamak için yeterlidir. Ama ülkeyi yani onun coğrafyasını, halkın alışkanlıklarını yani etnografyayı, halkın geleneklerini yani tarihini bilmeden kaynağın sadece çevirisini yapmak doğru sonuç vermiyor. Kaynağın dilci tarafından gramer kuralları gözetilerek çevirisinden sonra şerh edilmesi gerekmektedir. Böylece çevirmen, şerhçi ve yorumlayıcı kaynağın metnini anlaşılır yapmaktadırlar, bu üçünün beraber çalışması çok önemlidir. Ortak bilgi almak içinse tarihçinin olayların gidişatını anlaması gerekmektedir. Etnolog coğrafyayı, etnik ve kişisel psikolojiyi dikkate alarak konunun sınırlarını genişletir ve kaynaktaki gerçekleri belirleyerek olayların bağlantısını, dâhili mantığını çöze bilir.

XX yüzyıl insanı ilerlemeye alışık olduğundan eskiden insanların onun için faydalı becerileri ve ona yardımcı olacak bilgiyi bırakmak için yaşamını sürdürdüğünü varsayıyor. Babilliler matematiği, Elinler felsefeyi ve tiyatroyu, Romalılar hukuk bilimini, Araplar cebiri vesaire icat etmişlerdir. Ama insan bir şeyi düşünmekten kendini alı koyamıyor, acaba tarihçiler dünya kültüründe var olan tüm kaynakları okuya bilmişler mi, tüm yaratıcı fikirleri kavraya bilmişler mi? Gelecekte bilimsel kolektif düşüncenin bunu yapabilecek yeteneğe sahip olacağını varsayalım. O zaman bu düşünce söylediklerimizi yapacak mı? Hayır, yapabileceğini zan etmiyoruz, çünkü öncelikli prensip: “tüm değerli bilgiler bize bırakılanlardır, unutulmuşlar ise gereksizdir”. Bu sonuç mantığa uygundur, çünkü hesaba katılan Batı-Avrupa uygarlığıdır ve diğer kültürlerin gelişmişlik seviyesi Avrupalılara benzerlikleriyle ölçülür. Farklı etnik grupların bireysel özellikleri gereksizmiş gibi unutulur, yabana atılır. Sıradan insanın yaptığı başka bir yanlış düşünce ise II yüzyılda insanların, arkeolojik kalıntılara bakılırsa XX yüzyıldaki insanlara nazaran gelişmemiş olmalarıdır. İlk bakışta bu doğru ola bilir. Ama geçmişte insanlar bizim değil

kendi geleneklerine göre yaşamlarını sürdürürlerdi, kendi amaçları, davranış kuralları ve prensipleri vardı. Onlar bizim değil kendi bakış açılarına göre yaşam kurallarını belirlerlerdi. Onlar gerçekten de gelecek kuşaklar için belli bir miras bırakmışlardır. Ama o mirasın sadece küçük bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Yitirilmişiyi yok sayarak bu küçük kısma göre sonuca varmak doğru sonuç vermiyor. Son 2000 yılda birçok belgenin, kaynağın, kitabenin, görsel sanat örneklerinin yok olduğunu biliyoruz.

Günümüzde gezegenimizde bir felaket olursa belli bir süreden sonra biyosfer kendini onarsa bile kitaplar, belgeler okunmaz hale gelecek, çünkü kağıt kil tabletlerden daha çabuk çürüyor. Makineler metal yığınınına dönüşecek, binalar çökecek ve bin yıldan sonra bizim uygarlıktan bir iz bulunamayacak. O zaman bizden sonra gelen kuşakların onlardan önce uygarlığın olmadığını söylemeleri ne kadar doğru olur.

I yüzyılda Avrasya çölünde ve ona yakın ormanlarda birçok halkın ve görkemli kültürün var olduğunu biliyoruz. Ama gelecek kuşaklara ulaşan sadece onlardan kalan ipucudur. Kısacası insanoğlunun elinden çıkan kültür varlıkları yok olmaya veya deforme olmaya mahkûmdur. Bu nedenle maddi kültürün basitçe araştırılması geçmişin tahrif olunmasına getirip çıkarıyor. Burada etnik yeniden yapılanma geçmişi anlamının tek yolu gibi önümüze çıkıyor.

Okuyucuların dikkatine sunduğumuz bu çalışmamızda tarih bilgilerine başvurmadan Çin kaynaklarının özelliklerini sunmaya çalıştık. Umarız gelecekte uzmanların bu konuya ilgisi devam eder ve bu konuda çok önemli araştırmalar ortaya çıkar.

Yrd. Doç. Dr. Naile AĞABABA,  
Bozok Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek:  
naileaababa@yahoo.com

# Kaynak: Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume

10/9 Summer 2015

■ KAYNAKÇA

GUMİLYOV L.N “Tısyaçiletiya vokruk Kaspiya” Baku, 1990.

GUMİLYOV L.N “Hunu. Sredinnaya Aziya v drevniye vremena”, Moskva, 1960

TAŞAĞIL A. “Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları”, Ankara, 2004

TAŞAĞIL A. “Çök- Türkler”, II, III ciltler, Ankara, 1999, 2004

EBERHARD W. “Cin’in Şimal Komşuları”, Çeviren Nimet Uluğtuğ, Ankara, 1996. Taryhy makalalar